

Е. К. Коляда,

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

А. В. Янков,

Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія імені Тараса Шевченка, м. Кременець

ІМЕННИКОВА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ЕМОЦІЇ «СТРАХ» У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

У статті здійснено спробу проаналізувати англійські іменники, що позначають емоцію «страх» і вживаються для опису емоційного стану суб'єкта.

Ключові слова: емоція «страх», стан, реакція, почуття, іменник, репрезентація.

В статье сделана попытка проанализировать английские имена существительные, обозначающие эмоцию «страх» и служащие для описания эмоционального состояния субъекта.

Ключевые слова: эмоция «страх», состояние, реакция, чувство, имя существительное, репрезентация.

The article is an attempt to analyze English nouns denoting the emotion of fear used to describe an emotional state of a subject.

Keywords: emotion of fear, state, reaction, feeling, noun, representation.

Постановка наукової проблеми та її значення. У наш час у лінгвістиці активно розробляється багатогранна проблематика емоцій та емоційних станів і емоції страху зокрема, яка вже неодноразово була об'єктом лінгвістичних студій [4; 5; 17; 24].

Актуальність дослідження зумовлена спрямованістю сучасної лінгвістики на поглиблене вивчення відображення емоційного світу людини мовними способами та засобами мовлення.

Об'єктом дослідження обрано англійські іменники на позначення емоції «страх», а **метою роботи** є спроба їх семантичного аналізу.

Вклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Страх супроводжує людину впродовж усього життя. Від біологічного до соціокультурного, по різних шаблях останнього, – людина долає свій життєвий час в метафізичному просторі страху [15, с. 3]. Жодна значуща подія в житті людини не відбувається без страху [22, с. 5]. За американським психологом Керролом Ізардом, страх належить до основних емоцій [10, с. 64]. Психологія і досі не має єдиної відповіді на питання – наскільки страх є конструктивним чи деструктивним відчуттям [16, с. 120-121], що свідчить про складність, багатогранність і неоднозначність цього феномена.

Існує багато різних визначень поняття «страх». Розглянемо деякі з них. «Страх є станом, що виникає у присутності чи випередженні загрози або шкідливого стимулу» [19, с. 322]; страх – це «пасивно-оборонна чи активно-оборонна реакція» [9, с. 160], страх – «емоційний стан, який відображає захисну біологічну реакцію людини чи тварини при переживанні ними реальної чи уявної небезпеки для їхнього здоров'я й благополуччя» [6, с. 136], «афективний страх – психологічний стан, який спричинений вельми великою і, як правило, несподіваною загрозою» [11, с. 134]; страх – це «емоція, що виникає в ситуації загрози біологічному або соціальному існуванню індивіда і спрямовується на джерело дійсної чи уявної загрози» [7, с. 651].

Як бачимо, страх трактується як стан, як реакція і як емоція. На думку О. С. Туренка, психологічні терміни «реакція» та «стан» не заперечують одне одного й реально існують як окремо, так і разом. Будь-яка реакція може бути включена в окремий, неповторний стан людини, і, навпаки, відносно стійкий, урівноважений психологічний стан може перетворюватися на тимчасову нетривалу реакцію. Однак головною відмінністю стану від реакції є його часовий вимір, тривалість та енергетична інтенсивність. Стан характеризується більшою часовою тривалістю і меншою енергетичною інтенсивністю [22, с. 13–14].

Емоції розуміють у психологічному плані як комплексний феномен на позначення групи психічних процесів: емоційних реакцій (поведінки), емоційних станів (переживань), емоційних ситуацій (емоційного впливу) [14, с. 188], які спричиняються соціальними або психологічними подіями і виникають унаслідок інтеграції когнітивних та фізіологічних процесів, що впливають на поведінку людини [3, с. 6]. У науковій літературі немає чіткої думки, чи є емоція певною реакцією, чи суб'єктивним станом організму [8, с. 41].

У психологічній та лінгвістичній літературі часто можна зустріти вживання термінів «емоції» і «почуття», як тотожних, так і відмінних. Як зазначає В. А. Маслова, почуття завжди усвідомлені і предметно сплановані, а емоції виникають і зникають разом із наявною ситуацією. На відміну від емоцій, почуття стійкі в часі, їх існування в структурі особистості може вимірюватися роками, у їхньому змісті зафіксовано стійкі ставлення особистості до предметів і явищ об'єктивної дійсності [13, с. 151].

У деяких визначеннях страху зовсім відсутнє вміщення цього феномена в понятійні межі стану та реакції (енергетичної інтенсивності та часового виміру). Особлива увага приділяється об'єктивним, зовнішнім умовам та чинникам виникнення емоції, тобто об'єкту страху, який може бути або реальним, або уявним. Наприклад, «страх – відчуття, яке виникає внаслідок роботи уявлення, що випереджає загрозу і страждання» [12, с. 74].

Стан страху є досить типовим для людини, особливо в екстремальних видах діяльності й за наявності несприятливих умов і незнайомої ситуації [6, с. 136]. У людини, що відчуває страх, різко знижується уважність – вона загострюється на об'єкті чи ситуації, що сигналізують про загрозу. Інтенсивний страх створює особливий ефект «тунельного сприйняття», істотно обмежуючи мислення і свободу вибору усієї поведінки людини. Стан страху полонить людину і від того якоїсь миті вона втрачає самовладання [22, с. 15].

Феномен страху має зовнішню реакцію ухилення від загрози (експресивна поведінка) і передбачає дві тактики оборони – пасивну та активну. Пасивно-оборонна реакція – це збереження стану нерухомості, завмирання (емоційний ступор). Соціальний характер пасивно-оборонної реакції має два типи. Перший тип – апатія, за якої люди байдужі до об'єктивної загрози і вважають, що від них нічого не залежить і що вони нічого не можуть зробити. Другий тип – есканізм – стан, при якому людина нехтує інформацією про загрозу, вважаючи, що її не існує взагалі. Соціальний характер активно-оборонної реакції поділяється на агресію (напад та зруйнування джерела страху, у цьому стані страх перетворюється на гнів чи лють) та запобігання. Крайні форми активно-оборонної реакції в деяких суспільних обставинах перетворюються на масову паніку [22, с. 15-16].

Залежно від характеру загрози, енергетичної інтенсивності та специфіки переживання, страх може варіюватися за ступенем вираження і мати такі форми вияву: острах, боязкість, тривожність, переляк, побоювання, розгубленість, жах, панічний стан [23].

Острах як ситуативна емоція пов'язується з певною й очікуваною небезпекою, тобто з уявленнями людини про можливі небажані й неприємні наслідки її дій або розвитку ситуації.

Боязкість – це слабо виражена емоція страху перед новим, невідомим, невипробуваним, незвичним, котра іноді може мати ситуативний характер, але найчастіше – узагальнений. Її супроводжують гальмівні впливи на поведінку і дії людини, що призводить до скутості рухів і звуження обсягу уваги (вона прикута до власного внутрішнього стану і меншою мірою спрямована на зовнішню ситуацію, від чого дії стають нецілеспрямованими й безпомічними).

Тривожність – індивідуально-психологічна особливість, яка виявляється в схильності людини до переживання стану тривоги при очікуванні несприятливого розвитку подій [18, с. 367].

Переляк – психічний стан людини в ситуації раптової, неочікуваної небезпеки, який супроводжується виразними рухами захисного характеру або повним гальмуванням рухів [18, с. 246].

Побоювання – це суто людська форма переживання небезпеки, яка з'являється на підставі аналізу ситуації, що виникла, зіставлення й узагальнення явищ і прогнозування ймовірності небезпеки або ступеня ризику. Це інтелектуальна емоція, «розумний страх», пов'язаний з передбаченням небезпеки [6, с. 137].

Розгубленість – це інтелектуальний стан, якому властива втрата логічного зв'язку між здійснюваними або планованими діями. Порушується сприйняття ситуації, аналіз й оцінка, внаслідок чого ускладнюється прийняття розумних рішень. Розгубленість характеризують недоцільні дії чи повна бездіяльність. Вона може супроводжувати паніку, але не є переживанням небезпеки, хоча може бути її наслідком [6, с. 137].

Жах і панічний стан – найінтенсивніші форми вираження страху. В психології жах – це афект, вищий ступінь емоційного напруження, який доходить до безглузких реакцій. Він паралізує розум і відключає здібності людини до раціонального мислення [22, с. 36]. Панічний стан виникає при загрозовій дії певних зовнішніх умов. Паніка як вид поведінки виявляється в переживанні великого страху, який охоплює людину або багатьох людей, і породжує нестримне, неконтрольоване прагнення до втечі як засобу уникнення загрози [18, с. 242].

У словниковому корпусі сучасної англійської мови існують лексичні одиниці, які описово передають емоційний стан суб'єкта. До таких лексичних одиниць належать іменники, прикметники, прислівники.

З-поміж іменників сучасної англійської мови на позначення поняття «страх» можна виокремити: *alarm, consternation, dismay, dread, fear, fright, horror, panic, scare, terror, trepidation*.

У значенні 'страх, жах' ці синоніми розрізняються за додатковою характеристикою поняття, яке вони передають. *Fear (an unpleasant and usu. strong feeling caused by the presence or expectation of danger)* є словом з найбільш загальним значенням [2, с. 220]. Воно позначає емоцію, яку викликає очікування реальної або потенційної небезпеки, якій, на думку суб'єкта емоції, він не може протидіяти. При цьому часто передбачається брак мужності у суб'єкта емоції [1, с. 175]: *The creative writer's worst fear is that his imagination may desert him* [25, с. 532].

Alarm (sudden fear and anxiety, esp. when caused by the possibility of danger) – це страх, що викликається раптовим сигналом, сполохом або чимсь іншим несподіваним або раптовим. Цей іменник позначає стан замішання, викликаний раптовим усвідомленням або відчуттям безпосередньої небезпеки: *The news of the radiation leak caused widespread public alarm* [20, с. 22].

Consternation (great shock and worry or fear) позначає стан, спричинений безпосередньою небезпекою, який супроводжується втратою самоконтролю; цей стан зовні проявляється заціпенінням, неспроможністю діяти, повною психічною і фізичною прострацією: *To his consternation, he realized that he had left his chequebook at home* [20, с. 218].

Dismay (a strong feeling of fear, anxiety, and hopelessness) позначає страх, викликаний очікуванням передбачуваної небезпеки і пов'язаний з розгубленістю, тобто неспроможністю вирішити, як слід діяти за обставин, що склалися: *They were filled with dismay by the outcome of the trial* [20, с. 293].

Dread (great fear or anxiety) відрізняється від *fear* тим, що передбачає сильніше почуття страху, яке межує з жахом і викликається зазвичай не безпосередньою, а передбачуваною або потенційною небезпекою. *Dread* підкреслює підозру, тривогу або передчуття чогось жахливого [2, с. 220]: *They live in dread of being caught* [20, с. 311].

Fright (the feeling or experience of fear) позначає короткочасне почуття страху, яке характеризується сильним збудженням і є, як правило, миттєвою реакцією на швидко пережиту небезпеку: *He was shaking with fright; I thought he must have seen a ghost* [20, с. 415]. *Fright* вказує на переляк від чогось несподіваного або раптового. Цей іменник менш інтенсивно передає основне поняття, ніж *alarm* і зазвичай асоціюється з особою, що говорить, тоді як *alarm* може вживатися і по відношенню до інших людей (відчувати страх за когось) [2, с. 220].

Horror (a feeling of great shock, anxiety, and dislike) – жах, що поєднується з відразою до того, що його викликає. Часто вживається і тоді, коли жах безпосередньо не зачіпає того, хто говорить, а стосується інших людей [2, с. 220]. Наприклад: *I cried out in horror as I saw him fall in front of the car* [20, с. 505].

Panic (a sudden strong feeling of fear that makes people unable to think clearly or act sensibly) позначає раптову емоцію, яку викликає безпосередня або лише передбачувана небезпека. *Panic* – звичайно всеохоплюючий незрозумілий інколи зовсім безпідставний страх або жах: *With a growing sense of panic, Chris emptied the bag onto the table and searched frantically for the tickets* [25, с. 532].

Scare (a sudden feeling of fear) передбачає раптове почуття страху: *What a scare you gave me, appearing suddenly in the dark!* [21, с. 932].

Terror (a very strong feeling of fear) – почуття дуже сильного страху, яке викликає безпосередня або передбачувана небезпека, природу якої часто важко пояснити: *The passengers screamed in terror as the plane dropped several hundred feet* [25, с. 532]. *Terror* може викликатися якими завгодно подіями або явищами, що свідчать про можливу катастрофу. Це слово передбачає менш очевидну або менш загрозову небезпеку, ніж *alarm* і дає простір уяві, яка звичайно перебільшує небезпеку. Тому *alarm* примушує людину до засобів захисту, а *terror* обеззброює її. *Terror* сильніше за відтінком свого значення, ніж *dread* та *fright*.

Trepidation (a state of anxiety about something bad that might happen) позначає страх, який часто супроводжується тремтінням і змішаний із збентеженням, боязкістю, невпевненістю, хвилюванням тощо: *I waited for the results in a state of some trepidation* [21, с. 1132].

Події або ситуації, які викликають страх позначають такі іменники, як *horror, scare* і *terror*. Наведемо їхні дефініції:

horror – an event or situation which frightens and shocks people because they see terrible things happening: *Children in these famine-stricken areas simple cannot be protected from the horror all around them* [25, с. 533];

scare – a situation in which a lot of people are frightened of something such as a serious illness, violence or a problem which may harm them: *Aids has caused such a scare that fewer and fewer people are giving blood* [25, с. 533];

terror – an event or situation that makes people feel extremely frightened especially because they think they might be killed: *Being in a tunnel remembered him of the terror of being trapped underground* [25, с. 533].

Висновки. Отже, емоційний стан страху можна описово передати за допомогою іменників, у дефініціях яких наявні специфічні семантичні ознаки, що слугують для розмежування лексем-номінантів емоції «страх», а саме: «ступінь інтенсивності», «тривалість», «характер», «причини виникнення», «наявність/ відсутність супутніх емоцій/почуттів».

Перспективи дослідження вбачаємо в подальшому вивченні вербального представлення емоційного стану «страх» у художньому тексті.

Література:

1. Англо-русский синонимический словарь / Ю. Д. Апресян, В. В. Ботякова, Т. Э. Латышева и др. ; под рук. А. И. Розенмана, Ю. Д. Апресяна. – М. : Рус. яз., 1979. – 544 с.
2. Баранцев К. Т. Словник синонімів англійської мови / К. Т. Баранцев. – Київ : Радянська школа, 1964. – 515 с.
3. Биценко Т. О. Исторична динаміка експресивів негативної емоційності в англійському дискурсі XVI-XX століть : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Т. О. Биценко. – Х., 2004. – 20 с.
4. Борисов О. О. Мовні засоби вираження емоційного концепту СТРАХ : лінгвокогнітивний аспект (на матеріалі сучасної англійської художньої прози) : дис...канд. філол. наук : 10.02.04 / Борисов Олександрів. – Житомир, 2005. – 252 с.
5. Бутенко Е. Ю. Концептуалізація поняття «страх» в німецькій і російській лінгвокультурах : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. філол. наук : спец. 10.02.20 «Сравн.-истор., типологич. и сопостав. языкознание» / Е. Ю. Бутенко. – Тверь, 2006. – 15 с.
6. Варій М. Й. Психологія : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / М. Й. Варій. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 288 с.
7. Головин С. Ю. Словарь практического психолога / С. Ю. Головин. – Минск : Харвест, 1998. – 800 с.
8. Громова Е. А. Эмоциональная память и ее механизмы / Е. А. Громова. – М. : Наука, 1980. – 181 с.
9. Дерябин В. С. Чувства, влечения, эмоции / Под ред. В. М. Смирнова, А. И. Трохачева. – Л. : Наука, 1974. – 258 с.
10. Изард К. Психология эмоций / К. Изард; [перевод с англ. А. Татлыбаева]. – СПб. : Питер, 2000. – 460 с.
11. Левитов Н. Д. О психических состояниях человека / Н. Д. Левитов. – М. : Просвещение, 1964. – 344 с.
12. Лук А. Н. Эмоции и чувства / А. Н. Лук. – М. : Знания, 1972. – 80 с.
13. Маслова В. А. Коммуникативный подход к проблеме эмотивности текста / В. А. Маслова // Коммуникативные аспекты значения. – Волгоград : Волгоградск. гос. пед. ун-т, 1990. – С. 148–156.
14. Маслова В. А. Некоторые онтологические аспекты эмотивности текста / В. А. Маслова // Язык и эмоции. – Волгоград : Перемена, 1995. – С. 184–191.
15. Пасько І. Передне слово / І. Пасько // Туренко О. С. Страх : спроба філософського усвідомлення феномена : монографія. – Київ : ПАРАПАН, 2006. – С. 3–4.
16. Петрунько О. В. Фільми жахів у житті сучасної дитини / О. В. Петрунько // Педагогіка і психологія. – 2002. – № 4. – С. 116–125.
17. Попович Т. І. Дескрипція емоційного концепту FEAR/СТРАХ / Т. І. Попович // Актуальні проблеми романо-германської філології та прикладної лінгвістики. – Чернівці : ЧНУ, 2011. – № 1. – С. 122–132.
18. Психологічна енциклопедія / [автор-упорядник О. М. Степанов]. – К. : Академвидав, 2006. – 424 с.
19. Ребер А. Большой толковый психологический словарь : [В 2 т.] / А. Ребер ; [пер. с англ. Чеботарева Е. Ю.]. – Т. 2 : П–Я. – Москва : Вече, 2003. – 559 с.
20. Словарь современного английского языка : [В 2-х т.]. – М. : Рус. яз., 1992. Т. 1. – 626 с.
21. Словарь современного английского языка : [В 2-х т.]. – М. : Рус. яз., 1992. Т. 2. – 1229 с.
22. Туренко О. С. Страх : спроба філософського усвідомлення феномена : монографія / О. С. Туренко. – Київ : ПАРАПАН, 2006. – 216 с.
23. Черникова О. А. Соперничество, риск, самообладание в спорте / О. А. Черникова. – М. : ФиС, 1980. – 103 с.
24. Эйтчисон Дж. Лингвистическое отражение любви, гнева, и страха : цепи, сети или контейнеры? / Дж. Эйтчисон // Язык и эмоции. – Волгоград : Перемена, 1995. – С. 76–91.
25. Longman Language Activator : The Word's First Production Dictionary. – Harlow : Longman, 1996. – 1599 p.